

UOT:

**AZƏRBAYCAN COĞRAFI ƏFSANƏLƏRİNDƏ TƏBİƏT
KULTUNUN POETİK İNİKASI**

Zeynalova Züleyxa Hafiz qızı
Azərbaycan Universitetinin
Tərcümə və filologiya fakültəsi doktorantı
ORCID: 0009-0007-3275-4447
zuleykha.zeynalova@rambler.ru

Xülasə: *Məqalə Azərbaycan coğrafi əfsanələrində təbiət kultunun poetik inikasını araşdırmağa həsr olunmuşdur. Əsas məqsəd dağ, su, göl, ağac və daş kimi təbiət obyektlərinin folklor mətnlərində necə mifik və poetik mənə daşdığını, xalq yaddaşında milli-mədəni kimliyin formalaşmasına və qorunmasına necə xidmət etdiyini üzə çıxarmaqdır. Tədqiqat göstərir ki, coğrafi əfsanələr yalnız məkan adlarının izahı deyil, həm də xalqın dünyagörüşünün, dini-mifoloji təsəvvürlərinin və tarixi təcrübəsinin poetik ifadəsidir. Dağ kultu qəhrəmanlıq və müqəddəsliyin, su və göl motivləri təmizlənmə və bərəkətin, ağac və daş obrazları isə davamlılıq və mənəvi gücün rəmzi kimi təqdim olunur. Əfsanələrdə sel, ildırım və tufan kimi təbiət hadisələrinin kollektiv yaddaşda mənalandırılması xalqın təbiətə münasibətini yalnız praktiki deyil, həm də etik və mənəvi çərçivədə izah edir. Nəticələr göstərir ki, bu əfsanələr folklorun sadəcə estetik qatını deyil, həm də milli kimliyin poetik kodlarını üzə çıxarır. Onların öyrənilməsi gənc nəsillərə ekoloji dəyərlər və tarixi şüur ötürülməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.*

Açar sözlər: ağac, daş, dağ, göl, su.

Ключевые слова: дерево, гора, камень, озеро, вода.

Key words: mountain, stone, lake, tree, water

Giriş: Azərbaycanın zəngin folklor xəzinəsində coğrafi əfsanələr özünəməxsus bir dünyadır – burada dağlar danışır, çaylar hekayə söyləyir, göllər sirrlərini nəsillərə ötürür. Bu əfsanələr xalqın təxəyyül gücü ilə tarixi yaddaşının qovşağında formalaşmış, məkan adlarının arxasında gizlənən hekayələri poetik dillə bəşər mədəniyyətinə bəxş etmişdir. Onlar sadəcə “niyə bu məkan belə adlanır?” sualına cavab deyil, həm də xalqın öz kimliyini, mənəvi dünyasını və təbiətlə münasibətini ifadə edən bədii kodlardır.

Dağ kultu qəhrəmanlığın və müqəddəsliyin, su və göl motivləri təmizlənmənin və bərəkətin, ağac və daş obrazları isə davamlılığın və ilahi gücün rəmzi kimi təqdim olunur. Hər bir coğrafi obyekt yaddaş məkanına çevrilərək xalqın tarixini, dünyagörüşünü və mənəvi dəyərlərini nəsillərə ötürür. Bu hekayələrdə faktla mif, gerçəkliklə bədii təxəyyül birləşir, nəticədə məkanın adı kimlik pasportunun poetik nişanına çevrilir.

Beləliklə, Azərbaycan coğrafi əfsanələrində təbiət kultunun poetik inikası yalnız folklor janrının estetik qatını deyil, həm də milli-mədəni kimliyin canlı xəritəsini ortaya qoyur. Onların öyrənilməsi xalqın yaddaşını anlamaq, mədəni köklərini üzə çıxarmaq və gələcək nəsillərə mənəvi irs kimi təqdim etmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təbiət kultunun mifoloji əsasları: Təbiət kultu ən qədim inanclarda dünyanın mahiyyətini izah edən, insanla məkan arasında görünməz bir müqavilə yaradan mifik-sakral sistemdir; burada dağ, su, ağac və daş yalnız fiziki obyekt deyil, “müqəddəsin görünüşü” – hierofaniya kimi dərk olunur və məkanın mənəsi poetik dillə açılır [5, s. 14]. Sakral və profan əlamətlərin sərhədini izah edən yanaşmaya görə, təbiət əlamətləri rituallar və hekayələr vasitəsilə fərqli vaxt qatlarını birləşdirir, gündəlik reallığa ilkin zamanın gücünü gətirir [6, s. 23]. Belə bir baxışda əfsanə həm yaddaşı oyadan işarələr sistemi, həm də insanın varlıqla ünsiyyət qurmaq üsuludur; məhz buna görə təbiət kultu folklorun mərkəzi semantik oxuna çevrilir [5, s. 27]. Mifoloji sistemlərdə elementlərin rəmzi yükü ardıcıl şəkildə qurulur: dağ dikey kosmik oxu, su başlanğıc və təmizlənmə, ağac həyat dövrü və nəsil yaddaşı, daş isə davamlılıq və andın möhkəmliyini təcəssüm etdirir; bu, mifin dilində həm süjet, həm də simvol səviyyəsində işləyir [12, s. 210]. Simvol–məzmun əlaqəsi sabit bir kod olaraq poetik mətnin daxilində

yenidən “oxunur” və hər dəfə icma təcrübəsində təsdiqlənir; beləliklə, təbiət obrazları həm etnoqrafik praktikaya, həm də poetik semantikaya çevik şəkildə bağlanır [13, s. 28].

Azərbaycan mifoloji düşüncəsində bu kodların yerli formaları aydın görünür: göy-dağ motivi ilahi yaxınlıq və sığınacaq anlayışı ilə, su kultu isə həyatın bərpası və bərəkət ideyası ilə şərh olunur [2, s. 45]. Coğrafi məkanın mifik inikası ilə bağlı mətnlərdə göl “sirli başlanğıc”, bulaq “şəfa mənbəyi”, mağara isə “gizli aləmə qapı” kimi təqdim edilir; bu, məkanın yalnız təsviri deyil, onun daxili mənasının bədii mətnə mədəni yaddaşa çevrilməsidir [11, s. 52]. Coğrafi əfsanələr bu kultu toponimlər vasitəsilə dilə gətirir: məkan adı yaddaş nişanına dönür, adı çəkilən hər dağ və çay bir hekayəni hərəkətə gətirir, hekayə isə adı yenidən mənalandırır [7, s. 65]. Janr səviyyəsində toponimik mətnlərin poetik strukturu “nədən belə adlanır?” sualına verilən mifik cavabın formasıdır; burada izah edən süjetlə adın semantik sahəsi üst-üstə düşür və nəticədə məkanın adı kollektiv identikliyin işarəsinə çevrilir [1, s. 92]. Təbiət kultunun poetik inikasında bədii təsvir, metaforik yüklənmə və arxetipik quruluş birlikdə işləyir: dağ qəhrəmanlığın dikeyi, su təmizlənmənin horizontu, ağac isə nəsil xəttinin vertikal xatırladıcı sütunu kimi tərtib olunur; simvolik xəritə mətnin ritmini, ritus isə bu ritmin icra mexanizmini təşkil edir [13, s. 115]. Bu baxımdan təbiət obrazı sadəcə dekor deyil, mətnin mənasını daşıyan struktur vahididir; poetik səviyyədə işləyən hər bir işarə icmanın yaddaşını aktual edir və onu yeni oxunuşlara açır [8, s. 103]. Mədəni yaddaş nəzəriyyəsi kontekstində təbiət kultu “saxlayan daşıyıcılar” – mətn, ritus, simvol və məkan üzərindən hərəkət edir; bu daşıyıcıların koordinasiyası icmanın kimlik sahəsini sabit saxlayır və keçmiş təcrübəni indiki anla bağlayır [4, s. 70]. Ənənəvi inanclarda təbiət obyektinin ətrafında qurulan ayin və söyləmə formulları yalnız inancların deyil, həm də sosial nizamın yaddaşda təkrarıdır; beləliklə, kult semantikasi kollektiv etikaya çevrilir və davranış kodu səviyyəsində yaşayır [6, s. 31]. Mifoloji təhlildə fakt və uydurma arasındakı sərhəd poetik funksiya ilə şərtlənir: süjetin məqsədi “tarixi necə olmuşdu” sualını deyil, “məkan niyə belə mənaya malikdir” sualını cavablandırmaqdır; bu, janrın iç qanunudur və məhz bu səbəbdən təbiət kultu narrativləşdikcə toponimləşir [10, s. 58]. Əfsanənin verdiyi izah, qalıcı daş yazısı kimi, adın yanında dayanır və nəsillər onu yeni şəraitdə yenidən oxuyur; beləliklə, məkanın adı poetik yaddaşın pasportunu daşıyır [14, s. 117].

Nəticə etibarilə, təbiət kultu Azərbaycan coğrafi əfsanələrinin semantik mərkəzidir: sakral–profan sərhədini hiss etdirən hierofaniyalar məkana dəyər, ada isə yaddaş funksiyası qazandırır; bu prosesdə simvol, ritual və hekayə bir-birini tamamlayaraq məkanın mənasını tarixi və poetik qatlarda möhkəmlədir [5, s. 27; 12, s. 215; 7, s. 72]. Bu əsasların aydınlaşdırılması növbəti bölmələrdə dağ, su, ağac və daş obrazlarının konkret mətdaxili işlənmə üsullarını və onların milli-mədəni kimliklə necə əlaqələndirildiyini sistemli şəkildə izləməyə imkan verəcək [2, s. 49; 11, s. 60].

Azərbaycan coğrafi əfsanələrində təbiət obyektlərinin poetik inikası: Azərbaycan coğrafi əfsanələrinin əsas semantik qatını təbiət obyektlərinin mifik-poetik obrazları təşkil edir. Bu obrazlar yalnız məkanın adını izah etmir, həm də kollektiv yaddaşda xalqın dünyagörüşünü və mənəvi dəyərlərini qoruyur. Eliade qeyd edir ki, təbiətin sakral obrazları mədəniyyətlərin “ilk simvolları”dır və onlar vasitəsilə insan kainatla münasibətini poetik dillə qurur [5, s. 27]. Azərbaycan əfsanələrində dağ, su, göl, ağac və daş kimi obyektlərin mifoloji kodu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və milli kimliyin bədii yaddaş xəritəsini yaradır.

Dağ kultu və onun qəhrəmanlıq və müqəddəsliklə əlaqələndirilməsi: Azərbaycan folklorunda dağ obrazı həm qəhrəmanlıq, həm də müqəddəslik simvolu kimi təqdim olunur. Dağ yüksəkliyi, əlçatmazlığı və əzəməti ilə qəhrəmanın sınaq məkanı, müqavimət və mübarizənin mərkəzi kimi görünür. Koroğlu qalası və Babəklə bağlı əfsanələrdə dağ yalnız coğrafi məkan deyil, həm də mübarizənin və azadlıq iradəsinin rəmzinə çevrilir [1, s. 92; 9, s. 74]. Həmin əfsanələrdə dağın zirvəsinə qalxmaq qəhrəmanın mənəvi gücünü, xalqın müqavimətini və qalibiyyət arzusunu təəssüm etdirir. Digər tərəfdən, dağlar müqəddəslik daşıyıcısı kimi çıxış edir: dağın zirvəsində tikilən pir və ya məbəd sakral məkan anlayışının formalaşmasına səbəb olur. Tokarev göstərir ki, dağ kultu dünyanın bir çox xalqlarında “kosmik ox” funksiyasını daşıyır və Azərbaycan əfsanələrində bu funksiya qəhrəmanlıq və müqəddəsliklə sintez olunur [12, s. 198].

Su və göl motivləri: təmizlənmə, müqəddəslik və sirli başlanğıc kimi funksiyası: Su və göl motivləri Azərbaycan əfsanələrində həyatın, bərəkətin və ilahi təmizliyin simvolu kimi təqdim olunur.

Xalq inancına görə, bulaq və ya göl çox vaxt müqəddəs başlanğıcın təcəssümüdür: əfsanələrdə göllərin yaranması Tanrının iradəsi ilə izah olunur, su isə həm təmizlənmə, həm də şəfa mənbəyi kimi təqdim edilir [2, s. 53; 11, s. 60]. Göyçə gölü, Gəncə gölü və digər su hövzələri ilə bağlı əfsanələrdə onların yaranması xalqın göz yaşları və ya ilahi bir qüvvənin hökmü ilə əlaqələndirilir. Bu poetik şərh suyun yalnız təbii hadisə deyil, həm də kollektiv yaddaşda əxlaqi və dini dəyər daşıyıcısı olduğunu göstərir. Eliade-nin vurğuladığı kimi, su kultu “yenidən doğuluş” anlayışını daşıyır və bu, Azərbaycan əfsanələrində özünü aydın şəkildə göstərir [6, s. 102]. Əfsanələrdə göl motivi həm də sirli başlanğıc ideyası ilə bağlıdır. Göllərin dərinliyi və sonsuzluğu xalq təfəkküründə başqa aləmə keçid kimi təsəvvür olunur. Bu, həm kosmoqonik təsəvvürlərin qalıqlarını yaşadır, həm də xalqın metafizik dünyagörüşünü əks etdirir. Hüseyinli qeyd edir ki, göllərlə bağlı əfsanələr çox vaxt “müqəddəs mərkəz” funksiyası daşıyır və bu, məkanın kollektiv kimlikdəki rəmzi gücünü daha da artırır [8, s. 77].

Beləliklə, Azərbaycan coğrafi əfsanələrində dağ və su kultu həm qəhrəmanlıq və müqavimət, həm də müqəddəslik və təmizlənmə semantikasını ilə təqdim olunur. Bu motivlər folklorun sadəcə estetik obrazları deyil, milli yaddaşın və tarixi şüurun formalaşdırıcı elementləridir.

Ağac və daş kultunun əfsanələrdə simvolik obrazları: Azərbaycan coğrafi əfsanələrində ağac və daş motivləri kollektiv yaddaşın ən dərin mifoloji qatlarından biridir. Ağac kultu türklərin qədim kosmoqonik təsəvvürləri ilə bağlıdır; o, həm həyatın, həm də nəsil ardıcılığının simvolu kimi çıxış edir. Azərbaycan əfsanələrində müqəddəs ağac çox vaxt qoruyucu qüvvə, Tanrıya yaxınlaşma vasitəsi və bərəkət mənbəyi kimi təqdim olunur. Bəzi əfsanələrdə kəndin və ya tayfanın taleyi müqəddəs ağacın sağ qalması ilə əlaqələndirilir; ağacın quruması isə xalqın üzərinə gələn bəlanın işarəsi kimi yozulur [2, s. 89]. Həmçinin əfsanələrdə ağacın budaqları bəzən göyə doğru uzanaraq “kosmik ox” funksiyası daşıyır və insanla ilahi dünya arasında körpü rolunu oynayır [5, s. 134]. Daş kultu isə əfsanələrdə davamlılıq, möhkəmlik və müqəddəs andın rəmzi kimi çıxış edir. Qədim inanca görə, insanın verdiyi andın şahidi daş ola bilər və daş onu əbədləşdirir. Azərbaycan əfsanələrində daşlaşma motivləri də geniş yayılmışdır: günahkarın və ya qəddar hökmdarın daş kəsilməsi motivi ilahi ədalətin təzahürü kimi təqdim edilir [12, s. 211]. Bundan başqa, pir daşları, qəbir daşları və “göz yaşları daşı” kimi motivlər xalqın yaddaşında sakral funksiyaya malikdir. Bu baxımdan daş yalnız fiziki obyekt deyil, həm də kollektiv yaddaşın və tarixi təcrübənin poetik işarəsidir [13, s. 112].

Təbiət hadisələrinin (sel, ildırım, tufan) kollektiv yaddaşda poetik forması: Təbiət hadisələri Azərbaycan coğrafi əfsanələrində çox zaman ilahi qüvvənin təcəllisi kimi təqdim olunur. Sel, ildırım və tufan kimi hadisələr xalq təfəkküründə yalnız təbii fəlakət deyil, həm də ilahi xəbərdarlıq və ya cəza forması kimi mənalandırılır. Əfsanələrdə kəndlərin sel altında qalması günahların cəzası və ya ədalətsizliyin nəticəsi kimi yozulur; selin arxasında isə təmizlənmə və yenidən doğuluş ideyası dayanır [6, s. 102]. İldırım və şimşək isə xalq inancında Tanrının səsi və ya xəbərdarlıq işarəsi kimi təsvir olunur. Bəzi əfsanələrdə ildırımın düşdüyü yer müqəddəsləşdirilir və orada tikilən pir və ya ocaq kollektiv yaddaşda ilahi gücün izi kimi qorunur [7, s. 144]. Tufan motivi isə daha geniş kosmoqonik semantika daşıyır: dünya bəlalardan təmizlənir, insanlıq sınaqdan keçir və nəticədə yeni həyat dövrü başlayır. Bu mifoloji təfsir folklor mətnlərində poetik dillə təqdim olunur, hadisənin sadəcə təbii proses deyil, həm də mənəvi dərs və kollektiv yaddaşın xəbərçisi olduğu vurğulanır [5, s. 141].

Beləliklə, ağac və daş kultu ilə yanaşı, təbiət hadisələrinin poetik obrazları da Azərbaycan coğrafi əfsanələrində kollektiv yaddaşın qorunmasında mühüm yer tutur. Onlar xalqın tarixi təcrübəsini yalnız fakt kimi deyil, mənəvi-etik dərs kimi təqdim edir, milli kimliyin poetik kodlarını gələcək nəsillərə ötürür.

Təbiət kultunun milli-mədəni kimlikdə rolu: Azərbaycan coğrafi əfsanələrinin ən mühüm funksiyalarından biri təbiət obyektlərini milli kimliklə bağlamaqdır. Dağ, çay, göl, ağac və daş kimi motivlər xalqın yalnız məişət həyatını deyil, həm də mənəvi dəyərlərini formalaşdırır. Hər bir təbiət obyektinin adı əfsanə vasitəsilə izah edilir və bu izah xalqın kimlik koduna çevrilir. Məsələn, dağ obrazı qəhrəmanlıqla, müqəddəs ağac həyatın davamlılığı ilə, su və göl isə təmizlənmə və ilahi bərəkətlə eyniləşdirilir [2, s. 89; 8, s. 77]. Beləliklə, coğrafi əfsanələr milli kimliyi sadəcə tarixi faktlarla deyil, poetik simvollar vasitəsilə qoruyur. Assmannın mədəni yaddaş konsepsiyası bu mexanizmi aydın izah edir: kollektiv yaddaşın daşıyıcıları məhz simvol və rituallar üzərində qurulur, coğrafi əfsanələr isə bu funksiyaları özündə birləşdirir [4, s. 73].

Təbiət kultunun tarixi şüurun formalaşmasına təsiri də xüsusi diqqətəlayiqdir. Tarixi hadisələrin çoxu əfsanələrdə məkanla əlaqələndirilərək təbiət obrazı üzərindən mifləşdirilir. Məsələn, kəndlərin sel altında qalması ədalətsizliyin cəzası, dağın uçması xalqın günahının nəticəsi, bulağın yaranması isə müqəddəs bir şəxsin duası ilə bağlı izah olunur [6, s. 102; 12, s. 211]. Bu cür təfsirlər faktları sadəcə xatırlamaq üçün deyil, mənalandıрмаq və kollektiv yaddaşda dərs kimi saxlamaq üçündür. Tokarev qeyd edir ki, mifoloji yozum tarixi hadisəni əbədləşdirir, ona poetik çalar verir və onu yaddaşda daha güclü təsirə malik edir [12, s. 198]. Azərbaycan əfsanələrində bu mexanizm aydın şəkildə müşahidə olunur: tarixi hadisə məkanla bağlılaşdırılaraq simvola çevrilir və nəticədə milli şüurda uzunmüddətli iz buraxır.

Əfsanələrin gənc nəsillərə ekoloji dəyərlər və mənəvi kodlar ötürmə funksiyası da çox mühümdür. Bu mətnlərdə təbiət obyektləri yalnız sakral simvol kimi deyil, həm də mühafizə olunmalı varlıq kimi təqdim olunur. Müqəddəs ağacın kəsilməsinin fəlakət gətirməsi, bulağın çirkənlənməsinin günah sayılması, daşların müqəddəs nişanə kimi qorunması gənc nəsillərə təbiətə münasibətdə məsuliyyət hissi aşılayır [7, s. 144; 9, s. 74]. Bu, folklor mətnlərinin ekoloji dəyərləri ötürən təbii pedaqoji funksiyasını ortaya qoyur. Hacıyev də vurğulayır ki, toponimik əfsanələr xalqın yalnız tarixi yaddaşını deyil, həm də mənəvi-etnik kimliyini nəsillərə çatdıran mühüm vasitədir [7, s. 92].

Nəticə etibarilə, təbiət kultu Azərbaycan coğrafi əfsanələrində milli kimliyin qorunmasının, tarixi şüurun möhkəmləndirilməsinin və ekoloji-mənəvi dəyərlərin gələcək nəsillərə ötürülməsinin əsas mexanizmlərindən biridir. Bu əfsanələr həm milli-mədəni kodları, həm də insan-təbiət münasibətlərini poetik dillə ifadə etməklə xalqın mədəni kimliyini qoruyur və gələcəyə daşıyır.

Nəticə: Azərbaycan coğrafi əfsanələrində təbiət kultunun poetik inikası xalqın minilliklər boyu formalaşdırdığı dünyagörüşün, tarixi yaddaşın və milli-mədəni kimliyin canlı ifadəsidir. Dağ, su, göl, ağac və daş kimi təbiət obyektləri sadəcə coğrafi reallıqlar deyil, həm də kollektiv yaddaşın daşıyıcıları kimi çıxış edir. Onların əfsanələrdə qəhrəmanlıq, müqəddəslik, təmizlənmə və bərəkət kimi məna yükləri ilə təqdim olunması təbiətin insan həyatındakı funksional rolunu aşaraq mədəniyyətin simvolik koduna çevrilir. Əfsanələrin təbiət hadisələrini – seli, ildırım, tufanı – yalnız təbii fəlakət kimi deyil, mənəvi dərs, ilahi xəbərdarlıq və yenidən doğuluş işarəsi kimi təqdim etməsi göstərir ki, folklor xalqın tarixi şüurunu qorumaqla yanaşı, onun dünyaya mənəvi münasibətini də poetik dillə ifadə edir. Gənc nəsillərə ötürülən bu hekayələr həm ekoloji dəyərlərin, həm də milli kimliyin mühüm daşıyıcılarıdır.

Beləliklə, təbiət kultunun coğrafi əfsanələrdəki poetik inikası yalnız folklorun estetik qatını deyil, həm də milli-mədəni kimliyin əsas dayaqlarından birini təşkil edir. Onlar həm tarixi faktların mifik-poetik yaddaşda yaşamasını təmin edir, həm də xalqın mənəvi kodlarını gələcək nəsillərə ötürərək Azərbaycan mədəniyyətinin davamlılığını möhkəmləndirir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, H. Azərbaycan xalq ədəbiyyatında əfsanə janrı. – Bakı: Elm, 2002. – 248 s.
2. Abdullayev, C. Azərbaycan mifoloji düşüncəsinin qaynaqları. Bakı: Şərq-Qərb, 2010. – 312 s.
3. Ахмедов, Э. Топонимические предания и историческая память. Баку:Наука, 1998., 190 с.
4. Assmann, J. Cultural Memory and Early Civilization. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 318 p.
5. Eliade, M. The Sacred and the Profane: The Nature of Religion. – New York: Harcourt, 1957. – 256 p.
6. Eliade, M. Myth and Reality. – New York: Harper & Row, 1963. – 232 p.
7. Hacıyev, T. Azərbaycan folklorunda toponimlərin semantikasi. – Bakı: Nurlan, 2015. – 276 s.
8. Hüseynli, M. Azərbaycan coğrafi əfsanələrinin poetik xüsusiyyətləri. – Bakı: Elm və Təhsil, 2018. – 220 s.
9. Məmmədli, A. Azərbaycan əfsanələri və toponimlərin mifoloji əsasları. – Gəncə: GDU nəşriyyatı, 2008. – 180 s.
10. Propp, V. Istoricheskiye korni volshebnoj skazki. – Moskva: Labirint, 2000. – 364 s.
11. Qasımov, Y. Azərbaycan folklorunda coğrafi məkanın mifoloji inikası. – Bakı: Elm, 2012. – 260 s.
12. Tokarev, S. A. Mify narodov mira. – Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya, 1982. – 720 s.

13. Toporov, V. N. Mif. Ritual. Simvol. Obraz. – Moskva: Progress, 1995. – 330

14. Zamanov, F. Azərbaycan xalq əfsanələrinin janr xüsusiyyətləri. – Bakı: Maarif, 1976. – 200 s

ПОЭТИЧЕСКОЕ ОТРАЖЕНИЕ КУЛЬТА ПРИРОДЫ В АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ЛЕГЕНДАХ

Зейналова Зулейха Гафиз кызы

Резюме

Статья посвящена исследованию поэтического отражения культа природы в азербайджанских географических легендах. Основная цель заключается в том, чтобы показать, каким образом природные объекты — гора, вода, озеро, дерево и камень — наделяются мифическим и поэтическим смыслом в фольклорных текстах и как они способствуют формированию и сохранению национально-культурной идентичности в народной памяти. Исследование демонстрирует, что географические легенды — это не только объяснение происхождения топонимов, но и поэтическое выражение мировоззрения народа, его религиозно-мифологических представлений и исторического опыта. Культ горы предстает как символ героизма и святости, мотивы воды и озера — как очищение и изобилие, а образы дерева и камня олицетворяют устойчивость и духовную силу. Осмысление природных явлений — таких как наводнения, молнии и бури — в коллективной памяти раскрывает отношение народа к природе не только в практическом, но и в этическом и духовном измерении. Результаты показывают, что данные легенды выявляют не только эстетический пласт фольклора, но и поэтические коды национальной идентичности. Их изучение имеет важное значение для передачи молодому поколению экологических ценностей и исторического сознания.

THE POETIC REFLECTION OF NATURE CULT IN AZERBAIJANI GEOGRAPHICAL LEGENDS

Zeynalova Zuleykha

Summary

The article is devoted to exploring the poetic reflection of the nature cult in Azerbaijani geographical legends. The main objective is to reveal how natural objects such as mountains, water, lakes, trees, and stones embody mythical and poetic meanings in folklore texts and contribute to the formation and preservation of national-cultural identity in collective memory. The study shows that geographical legends are not merely explanations of place names but also poetic expressions of the people's worldview, religious-mythological perceptions, and historical experience. The mountain cult appears as a symbol of heroism and sacredness, while water and lake motifs signify purification and abundance. Tree and stone images represent continuity and spiritual strength. The interpretation of natural phenomena such as floods, lightning, and storms in collective memory illustrates that the people's attitude toward nature is framed not only in practical but also in ethical and spiritual dimensions. The findings demonstrate that these legends reveal not just the aesthetic layer of folklore but also the poetic codes of national identity. Their study plays an important role in transmitting ecological values and historical consciousness to younger generations.

Rəyçi: dosent İsmaylova Saida

Daxil olma tarixi 08 oktyabr 2025-ci il